

Fecr Yayınları: 562

**TÂBİİN DÖNEMİ ÂLİMLERİNİN ÂYET İSTİŞHÂD
VE İKTİBASLARI**

Dr. Bayram DEMİRCİGİL

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: (0312) 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Eylül 2022

ISBN: 978-625-8304-08-4

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

TÂBÎÎN DÖNEMİ
ÂLİMLERİNİN ÂYET
İSTİŞHÂD VE İKTİBASLARI

Dr. Bayram DEMİRCİGİL

Ankara 2022

Dr. Bayram DEMİRCİGİL

1972'de Bafra/Samsun'da doğdu. 1991 yılında İstanbul İmam Hatip Lisesinden, 1996 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olan Bayram Demircigil, 2001 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde *"Birgivi'nin İslam ve Osmanlı Hukukundaki Yeri ve Ferâiz Risalesi'nin Edisyon Kritisini"* adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2016 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde *"Hasan-ı Basri Kıraati ve Kur'an Tefsirine Katkısı"* başlıklı tezini sunarak doktora eğitimini tamamlayan Demircigil, 1996-2013 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığında Kur'an kursu öğreticiliği, imam hatiplik ve ilçe müftülüğünün yanı sıra İngiltere'de dört yıl süreyle din görevliliği ve din hizmetleri koordinatörlüğü görevlerinde bulundu. 2013 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Arapça okutmanı olarak göreve başladı. 2017 yılından itibaren aynı fakültede Tefsir Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak atanmış ve halen bu görevine devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
ÖN SÖZ	11
GİRİŞ	15
A. Araştırmanın Konusu ve Önemi	15
B. Araştırmanın Kapsamı, Yöntemi ve Kaynakları	18
C. Kavramsal Çerçeve	22
a. İstişhâd	27
b. İktibas	31
c. İstidlâl	33
D. Âyet İstişhâd ve İktibaslarına Dair Literatür	36

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAN, AMEL, ZÜHD VE AHLAKLA İLGİLİ ÂYET İSTİŞHÂD VE İKTİBASLARI

1.1. Herşeyin Allah'ın Murakabesi Altında Olduğu Bilinci	43
1.2. Her Müminin Allah Katında Şehid Olması	46
1.3. Belanın Def Edilmesinde Allah'a Sığınmanın Önemi	48
1.4. Kur'an'la Mümin Arasında Kurulan Bağ	51
1.5. Akletmenin Önemi	53
1.6. İçki İçenlerle Birlikte Oturan Müminin Durumu	55
1.7. Ümmet-i Muhammed'in Cennetteki Nispeti	58
1.8. Ölümün Mümin ve Kâfir İçin Hayırlı Olması	59
1.9. İnsanların Sınıflandırılması	61
1.10. Müminin Yalan Söylememesi	64
1.11. Sâlih Amelde Bulunmanın Dünyevî Faydaları	65
1.12. Namazın Vaktinde Kılınması	72
1.13. Herkesin Ameliyle Baş Başa Kalması	74
1.14. Kulun Allah'a En Fazla Yaklaştığı Anın Secde Olması	78

1.15. Hastanın Duasının Kabul Edilmesi -----	80
1.16. Gençliğini İbadetle Geçirmenin Sonucu-----	81
1.17. Nimetin Tamamlanması -----	82
1.18. Müslüman Esirlerin Fidyeye Karşılığında Kurtarılması Sorumluluğu -----	86
1.19. Dünyadaki Mahrumiyetlere Karşı Sabır -----	88
1.20. Hz. Süleyman'ın İhsanlarda Payının Bulunması -----	89
1.21. Hasedin Zararı -----	91
1.22. Cimrilerin İflah Olmaması-----	92
1.23. Ölenin Ardından Üzülmenin Yadırganmaması Gerekliliği-----	94
1.24. İnfakta Ölçülü Olmanın Keyfiyeti-----	95
1.25. Bilmediği Konuda Konuşmama Duyarlılığı-----	97
1.26. Râşid Halifelerin Hatalarıyla İlgili Değerlendirmeden Kaçınılması -----	99

İKİNCİ BÖLÜM

FIKHÎ KONULARLA İLGİLİ ÂYET

İSTİŞHÂD VE İKTİBASLARI

2.1. Hac İçin İhrama Hac Mevsiminde Girilmesi -----	105
2.2. Umrenin Farz Olduğu Görüşü -----	107
2.3. Boşanan Kadının Kocasıyla Birlikte Yaşadığı Evde İddet Beklemesi -----	110
2.4. Baskı Altında Boşamanın Geçersiz Oluşu -----	112
2.5. Altın ve İpek Kullanımının Kadınlara Helal Oluşu-----	115
2.6. Mal Üzerinde Zekâttan Başka Hakların da Bulunması --	116
2.7. Maymun Eti Yemenin Hükümü-----	119
2.8. Eşek, Katır Gibi Binek Hayvanlarının Artığı Suyla Abdest Alınması -----	121
2.9. Bedelsiz veya Diyet Karşılığında Affetmeye Razı Olduğu Kâtili Öldüren Veliye Verilecek Ceza -----	123

2.10. Hıristiyanların Kestiği Hayvanların Etinin Yenilmesi ve Kadınlarıyla Evlenilmesinin Cevâzı -----	124
2.11. Zimmîye Selam Vermek -----	127
2.12. Ehl-i Kitap'tan Câriyelerle Evlenmenin Hükümü -----	129
2.13. Müşriklerin Sırdaş Edinilmemesi-----	131

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KELAMÎ VE GAYBÎ KONULARLA İLGİLİ ÂYET İSTİŞHÂD VE İKTİBASLARI

3.1. Allah'ın İradesi ve İnsanın Fiilleri -----	133
3.2. Allah'ın Halifesi Adlandırması-----	138
3.3. Kâfirlerin Âhirette Allah'ı Görememeleri -----	143
3.4. Cinlerin Ölümlü Olup Olmadıkları-----	143
3.5. Allah'ın Cennet Ehline Selamı -----	145
3.6. Cennette Aile Bireylerinin Derecelerinin Yükseltilmesi -	148
3.7. Herkesin Kendi Amelinden Sorumlu Olması -----	149
3.8. Makâm-ı Mahmûd-----	150
3.9. Cennet Tasvirleri-----	153
SONUÇ -----	155
KAYNAKÇA-----	159

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı Müellif
b.	: İbn
bk.	: Bakınız
b.y.	: Baskı yeri yok
ed.	: Editör
H.z.	: Hazreti
h.	: Hicrî
m.	: Milâdî
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.a.v	: Sallallâhü aleyhi ve Sellem
SAÜİFD	: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Baskı tarihi yok
vs.	: vesaire
vd.	: ve devamı, ve diğerleri

ÖN SÖZ

Nüzûlünden bugüne kadar Kur'an âyetleri Müslümanların yaşamındaki etkisini korumaktadır. İlmî mahfillerde okunup anlaşılmaya çalışılması veya akademik bir ilgi ve merakın konusu olması bir yana, eldeki kayıtlara bakıldığında erken dönemden itibaren Kur'an âyetleri gündelik yaşamda referans metni olmaya devam etmektedir. Kur'an ve sünnet ekseninde gelişen ilmî mirasın sonraki dönemlere intikalinde tâbiîn döneminde yaşayan âlimlerin hayati önemi sahip bir misyonu ifa ettiklerini kabul etmek gerekir. Tâbiîn âlimleri vahyin gelişini takip eden süreçte yaşamaları itibarıyla bir taraftan Kur'an'ın inişine tanıklık eden sahâbe dönemine en yakın nesli ifade ederken diğer taraftan nüzûl ortamından uzaklaşmada tarihin ilk evresini yaşayan kimseler olarak dikkat çekmektedirler. Ancak sahâbe nesline tanıklık etmiş olmaları ve onlardan özellikle hadis rivayeti ve Kur'an tefsiri konusunda ilim öğrenmeleri tâbiîn âlimlerini sonraki nesillere göre Kur'an'ın ilk ve orijinal anlamının tespitinde ayrıcalıklı kılmıştır.

Genel olarak âyet istişhâdı ve iktibas; âyetle içinde bulunulan durum, sözlü veya yazılı olarak dile getirilen bir konu ya da düşünce arasında irtibat kurma anlamına gelmektedir. Bu yönüyle âyetlerin sürekli güncel hayata taşınmasını ifade etmektedir. Kur'an'la kurulan bu tür ilişki-takdir edileceği üzere- ilk olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) ile başlamış, ardından sahâbe, tâbiîn, etbâ'u't-tâbiîn dönemlerinde devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir.

Dolayısıyla bu uygulamanın köklü bir geleneğe sahip olduğu âşikârdır. Ne var ki gelenek sadece toplumu ihya eden ve ona dinamik bir bakış kazandıran dinî ve kültürel mirastan ibaret değildir. Tarih boyunca yaşanan sosyo-kültürel, dinî ve siyasi alanlarda yaşanan çalkantılar ile kişisel hesap ve siyasi çatışmalar kaçınılmaz biçimde bu mirasın oluşum ve gelişimine etki etmiştir. Tâbiîn dönemi âlimlerince ortaya konulan âyet istişhâdları da bu durumun bir istisnasını oluşturmamaktadır. Bu nedenle tâbiîn dönemindeki âyet istişhâdlarının öznel değerlendirmelerden uzak olmadığını söylemek gerekir.

Hâl böyle iken tarihte olduğu gibi günümüzde de Müslümanların âyetlere başvururken gözetmesi gereken belirli kıstasların ortaya konulmasına ihtiyaç bulunmaktadır. İşte tâbiîn dönemi âyet istişhâdlarının ele alınması dolayısıyla bu konuda nelere dikkat edilmesi gerektiği hususunda birtakım öneriler ortaya konulup bunların tartışılması sonucunda belli başlı kriterler üzerinde uzlaşılabilir. Bu da konuyla ilgili yapılan ve zaman içerisinde yapılacak olan nitelikli çalışmalarla mümkün olacaktır.

Âyet istişhâdları ve iktibasları konusunda muhtelif çalışmalar bulunmakla beraber tâbiîn dönemindeki âlimlerden nakledilen bu rivayetlerin incelendiği müstakil bir araştırma bildiğimiz kadarıyla yoktur. Daha önce yayımlanan “Hz. Peygamber’in Bazı Ayet İktibasları ve Bunların Bağlamla İlişkisi” ve “Bağlam Açısından Sahâbenin Ayet İktibasları” başlıklı iki ayrı makalemizin ardından tâbiîn dönemi hakkında da yapılacak böyle bir çalışmanın ta-

mamlayıcı nitelikte olacağını düşünmemiz bizi bu çalışmaya sevk eden ana etken olmuştur.

Sözü burada tamamlamadan önce bizi bugünlere getiren, vaktimizi ve mesaimizi böyle paha biçilmez bir meşguliyete tahsis etme imkânı verip bizi ilim yolunun yolcusu kılan yüce Rabbime sonsuz şükürler ve hamdü senalar, bu ilahi daveti insanlığa ulaştıran sevgili Peygamberimiz'e salâtü selam ediyorum. Yetişmemizde emeği geçen büyüklerimizden ve hocalarımızdan hayatta olanlara sağlık ve âfiyet, ebedî âleme göçmüş olanlara sonsuz rahmet diliyorum. Bu vesileyle çalışmamın hayırlara vesile olmasını yüce Mevlâdan niyaz ediyorum. Tüm çabalarımıza rağmen eserde birtakım eksik ve hataların olması tabiidir. Zira hata ve kusurdan münezzeh olan sadece yüce Allah'tır.

Yayımlanma aşamasından önce bu çalışmamı baştan sona gözden geçirip kıymetli eleştirileriyle gözden kaçan bazı eksiklerin telafisinde ve hataların tashihinde yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Ali Karataş'a ve eserin basımını üstlenen Fecr Yayınlarının değerli yetkililerine şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmalarımı yaparken bana her türlü desteği sağlayan eşim Rabia ile çocuklarım Ömer, Gülnihal ve Meryem Betül'e teşekkürü ifa edilmesi gereken bir borç addediyorum.

Bayram DEMİRCİGİL